

АНТРОПОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ІННОВАЦІЙ В УМОВАХ ІНФОСОЦІУМУ

Анотація. У статті досліджується взаємозв'язок науки, освіти та інновацій в умовах інформаційного суспільства. Основні складові «трикутника знань» розглядаються в соціоекономічному та антропологічному вимірах. Акцентується увага на проблемі інновацій в перспективі розвитку креативно орієнтованої економіки.

Ключові слова: інновація, наука, освіта, економіка, трикутник знань, креативна економіка, особистість.

Аннотация. В статье исследуется взаимосвязь науки, образования и инновации в условиях информационного общества. Основные составляющие «треугольника знаний» рассматриваются в социально-экономическом и антропологическом измерениях. Акцентируется внимание на проблеме инновации в перспективе развития креативно ориентированной экономики.

Ключевые слова: инновация, наука, образование, экономика, треугольник знаний, креативная экономика, личность.

Abstract. The paper reveals the interrelation of science, education and innovation in the information society. The main components of the "Knowledge triangle" are considered in social-economic and anthropological dimensions. An innovation in the perspective of creative oriented economy is accentuated.

Keywords: innovation, science, education, economy, knowledge triangle, creative economy, person.

Постановка проблеми. Соціосфера як середовище людського буття зазнає трансформацій в умовах поширення інформаційних технологій і мережевої перебудови соціальної структури суспільства. Вона перетворюється на нове середовище актуалізації буттєвих смислів людини, являє собою простір ідей, який функціонує за особливими законами. Останні створюють новий інформаційний техногенез, котрий приводить до нового розуміння завдань науки та освіти в їх когнітивних, креативних та комунікативних складових, а також ролі управлінських процесів в умовах становлення інфосоціуму та його інноваційних перетворень. Кризові стани, які супроводжують процеси формування нової суспільної ролі науки та освіти, відображують, зокрема, надання їм нової економічної ролі в інноваційно орієнтованих економіках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема взаємозв'язку науки та інноваційної діяльності в їх економічному вимірі розкриваються у роботах Ю. Габермаса, У. Бека, О. Неклесси. Соціальні та глобалізаційні трансформації суспільства розглядаються з врахуванням позицій Е. Азроянца, О. Кравченка, М. Мнейна, а також А. Турена. Функціонування науки та інновацій в умовах інформаційних та глобальних перетворень знаходять своє підтвердження у роботах вже згаданого У. Бека та Ю. Габермаса. Виявлення значимих суспільних трансформацій сьогодення, які зумовлюють нові форми функціонування освіти, науки та інновацій, описані у працях З. Баумана, А. Турена, а також Б. Санто та ін.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Сучасні інтенції осмислення проблеми інновацій розгортаються у широкому колі галузей, в яких досліджуються її економічні, управлінські, освітні, соціальні, людиновимірні аспекти. Це приводить до трансформації уявлень про «трикутник знань» – освіти, науки та інновації, які зазнають змін під впливом кризових явищ в усіх сферах життєдіяльності людини. Особливістю нового погляду на проблему інновації є те, що раніше інноваційна діяльність залежала від спонтанних винаходів, а будь-яка сучасна наука спрямована на інноваційність, котра сама по собі стає інституціоналізованим явищем. Це, з одного боку, легітимізує роль інновації, а з іншого – вимагає відповідного «забезпечення»: практичного втілення єдності науки та інновації, ефективних трансферів технологій, а також усвідомлення впливу на інноваційні процеси соціальних, культурних та економічних перетворень. Для створення подібних передумов, які є соціально детермінованими й виходять із можливостей інтегративного поєднання науки, інновації та освіти, необхідно виявити перспективні теоретичні конструкти, на яких вони ґрунтуються. Відтак, недостатніми є наявні дослідження взаємозв'язку науки та інновації, класичних умов їх спільного функціонування. Вимагає подальших розвідок, зокрема, виявлення інтегративних засад та чинників «трикутника знань» – науки, освіти, інновації, а також визначення обставин їх взаємодії в умовах інформаційних трансформацій суспільства.

Мета статті. Метою статті є виявлення можливостей інтеграції науки, освіти та інновації в умовах становлення нових економічних засад інформаційного та інноваційного розвитку суспільства.

Вклад основного матеріалу. Суттєвим в умовах означених трансформацій є їх антропологічна спрямованість: найбільш значимі зміни відбуваються у людині. У зв'язку із зростанням ролі інтелектуального капіталу (що змушує визначати сучасну економіку також як когнітивну, або – інтелектуальну), а також із стрімким збільшенням інформаційних потоків, в яких змінюється тип інформаційної праці людини, з'являється нове ставлення до творчості, до кваліфікації, до знань і т.д. Як заявляють Л.Мельник та М.Брюханов, "у тріаді "біо-трудо-соціо" провідне місце повинна зайняти особистісна (інформаційна) сутність людини, тобто людина "со-

цію". Це означає, що саме особистісні якості людини будуть визначати розвиток виробничого середовища і формування контурів усього суспільства" [6, с.17].

Новий інформаційний етап технізації соціосфери пов'язаний як із застосуванням новітніх інформаційних технологій, так із загальною настановою на інноваційність. Соціальні зміни глобального масштабу, які виникають унаслідок цього, здійснили вплив на зміст та форму освіти, економіки, культури, науки, управління. В останньому сенсі можна говорити про те, що «інформація перетворилася в глобальний, в принципі невиснажаний ресурс людства, яке вступило в нову епоху розвитку цивілізації – епоху інтенсивного освоєння цього інформаційного ресурсу і «нечуваних можливостей» феномену управління [1, с.8]». Останній здобуває нових вимірів у зв'язку із тим, що у сучасному суспільстві «володіння інформацією досить важливе для соціальних систем, соціальних груп і індивідів, але більші переваги отримують ті суб'єкти, які продукують інтелектуальні потоки і керують ними [7, с.47]».

Відображення останнього факту можна виявити не тільки на рівні окремих феноменів, але й на рівні систем, які починають бути орієнтованими на новий тип управління. Прикладом трансформації настанов і орієнтацій в інфосоціумі є система освіти. Освіта традиційно залежить від типу суспільства, в якому вона здійснюється, його норм, цінностей, ідеалів, а також його соціальної організації. У цьому сенсі освітні трансформації, які відбуваються сьогодні, є відображенням масштабних соціальних змін. Сучасний світ, центром якого є фінансова сфера, виявляє власну соціальну онтологію в економічних контекстах. Тому на освіті передусім відображаються інформаційні, когнітивні, інноваційні, креативні тенденції в економіці, відповідно до яких визначається сутність постіндустріалізму.

Паралельно із впровадженням в економіку когнітивних та гуманітарних технологій, які виражаються в зростанні ролі інтелектуального капіталу та переоцінці знання як ресурсу інноваційної діяльності, в освіті відбувається три основні трансформації. Перша полягає в трансформації її змістів: освіта наповнюється між- та кросдисциплінарними студіями, які починають зближати її з наукою та з підприємництвом.

Друга трансформація – це трансформація форми освіти, котра відтепер постає як розгалужена структура формального, неформального, інформального рівнів. Актуальною стає «освіта впродовж життя», яка значною мірою уявлення про освітнє середовище: «ареалом», в якому відбуваються освітні процеси, більше не є винятково навчальний заклад. Освіта відтепер здійснюється всюди (вдома, на роботі, у колі друзів), найрізноманітнішими засобами (традиційними, дистанційними, комбінованими). Використання Інтернету дає можливість отримувати дистанційну освіту безкоштовно, що також демонструє переваги й позиції інформаційного суспільства.

Третім трансформативним фактором стала зміна місця освіти в аксіологічних орієнтирах соціуму. Вона починає входити у структуру економіки, стає економічним принципом, виходячи на авансцену економіки інфосоціуму, ґрунтованої на знаннях. У цьому сенсі вплив економіки на освіту привів до того, що сьогодні ставлення до знання розглядається так само, як сто років тому розглядалося ставлення до багатства і добробуту (А. Сміт) – чим більше людей мають доступ до освіти, тим більшим є шанс на розвиток обдарованих особистостей, тим більше інтелектуального ресурсу матиме економіка, зростання якої й забезпечуватиме загальний добробут. Важливим при цьому є те, що запитами інноваційної економіки відповідає креативна особистість.

Перед освітою постає нове завдання: актуалізується вимога до креативності у найбільш загальному сенсі слова. Саме фрагментарність породжує масове нарощування нового, а креативність, особлива налаштованість наукового пізнання на новизну призводить до того, що нарощування нового знання стає значимою вимогою. Відповідно ідеєздатність, творчість здобувають нового значення, зокрема, в освіті. Адже «філософія і теорія освіти зіштовхуються з незнайомим і кидаючим їм виклик завданням аналізу такого процесу формування особистості, який початково не орієнтується на задалегідь визначену мету і надається моделюванням без чіткого бачення моделі (вона лише під кінець повинна виникнути і прояснитися); процесу, який в кращому випадку може бути уявленим лише ескізно і ніколи не приводить до чітких результатів, який вибудовує це обмеження у власну структуру» [2, с. 175].

Аналогічні трансформації можна помітити і в інших сферах соціального життя, зокрема, і в тих, що пов'язані з освітою. Так, наука та інновація як дві інші складові «трикутника знань» також зазнають вагомих змін, при цьому в основному це помітно на їх економічному зрізі. Слід зазначити, що становлення інноваційного суспільства сьогодні виступає значимою вимогою для економіки, що розвивається, а інноваційні показники визначають рівень відповіді соціумів на економічні запити сучасного світу. Створення інноваційного клімату для економіки є умовою її конкурентоспроможності. Остання ґрунтується на збереженні та розвитку технологічних переваг. При цьому, «такі фактори, як якісна освіта, наукові дослідження високого рівня, набутий професійний досвід, взяті окремо, автоматично до такої стратегії не приведуть. Але поєднані разом в «трикутник знань» (Triangle of Knowledge) у тісному взаємозв'язку ці фактори не просто створюють можливості, а й забезпечують технологію експоненціального розвитку на певному інтервалі часу» [4]. Трикутник знань – концепція інноваційного розвитку, в основі якої лежить три основні складові: освіта, наука та інновація.

Ще одним наслідком інноваційної орієнтації сучасної економіки є те, що вона розгортається в "індивідуалізованому суспільстві" (З.Бауман), в якому особливу роль відіграє людський фактор, адже складовими інноваційної економіки є передусім людські ресурси – освічені спеціалісти, які поряд з розвиненими інформаційними системами, високими технологіями, хорошими умовами праці та життєдіяльності працівників визначають як розвиток економіки, так і умови праці та життєдіяльності, загальної якості життя. Значущість людського фактору приводить до введення в сучасну економіку нових методологічних механізмів, орієнтованих на індивідуалізм. Адже, як стверджує Г.Семенова, «найважливішою умовою успішного розвитку інноваційно орієнтованої

економіки є наявність висококваліфікованих кадрів. При цьому поглиблення знань і підвищення кваліфікації не тільки створюють фундамент добробуту населення, але і самі по собі є важливими гуманітарними цілями» [8, с. 290].

Така ж позиція висловлюється і в концепціях мережевого суспільства: на думку М.Кастельса, мережеві структури початково орієнтовані на креативних особистостей. Як стверджує дослідник, сучасне «мережеве підприємство стає можливим завдяки мережевим працівникам, які використовують потенціал Інтернету і володіють своїм власним інтелектуальним капіталом. Талановиті люди – це головний фактор виробництва в сфері електронного бізнесу. Буквально все зараз ґрунтується на здатності залучати, утримувати й ефективно використовувати талановитих співробітників» [5, с. 212].

Як бачимо, освіта в епоху креативної економіки стає її засадничим орієнтиром, уможливаючи антропоцентричну орієнтацію останньої на творення креативної особистості, що має як економічне значення, так і позаекономічне (пов'язане з політикою, соціальною відповідальністю тощо). Аксиологічні виміри освіти виникають у зв'язку з переосмисленням співвідношення знання і науки. Вже зазначалося, що наука і технологія здобувають нову роль в інфосоціумі. Проте існує й альтернативна точка зору: як вказує П.Друкер, «не "наука" і не "технології", а систематичне і цілеспрямоване здобування інформації стають новим фундаментом для успішної та високо розвинутої праці у всьому світі» [3, с. 229].

Висновки. Таким чином, настанова на визначення умов здійснення креативно спрямованої особистості об'єднує науку, освіту та економіку інфосоціуму, а точкою перетину цих сфер людської діяльності виступає інновація. В обумовленому антропоцентризмом прагненні епохи до формування творчої особистості провідну роль відіграють інноваційні ресурси, які ставлять вимоги до постійного продукування новацій, творення нового. Тобто відбувається становлення «креативного суспільства», в якому об'єктами інноваційного розвитку стають всі соціальні сфери (економіка, наука, техніка, політика, соціальна сфера, технології, освіта, культура, мистецтво та ін.). Креативність поступово перетворюється на глобальну настанову. Відтак роль освіти у формуванні креативної особистості стає економічним принципом та умовою загального добробуту. Водночас це відповідь на виклики глобальних трансформацій, що спрямовані на економізацію «онауковленого суспільства», проявлену в інновації.

Список використаних джерел

1. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации / Абдеев Р.Ф.– М. : "ВЛАДОС", 1994. – 187 с.
2. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман. – М. : Логос, 2005. – 390 с.
3. Друкер П. Эпоха разрыва : ориентиры для нашего меняющегося общества / П. Друкер. – 529 с.
4. Калиновская Т. Г. Треугольник знаний как фактор инновационного развития [Електронний ресурс] / Т. Г. Калиновская, С. А. Косолапова, А. В. Прошкин. – Режим доступу : http://www.rae.ru/snt/?section=content&op=show_article&article_id=6359.
5. Кастельс М. Галактика Интернет : Размышления об Интернете, бизнесе и обществе / М. Кастельс. – Екатеринбург : У-Фактория (при участии издательства Гуманитарного университета), 2004. – 328 с.
6. Мельник Л. Г. Шаги к информационному обществу (вместо введения) / Мельник Л. Г., Брюханов М. В. // Социально-экономические проблемы информационного общества : монография. – Вып. 2. – Сумы : Университетская книга, 2010. – 896 с.
7. Михайлева Е.Г. Интеллектуальная элита в матрице современных цивилизационных изменений: Монография / Е.Г. Михайлева – Х. : Издательство НУА, 2007. – 576 с.
8. Семёнова Н. Н. Инновационная политика в контексте глобализации / Н. Н. Семёнова // Альманах "Наука. Инновации. Образование". – 2009. – Вып.8. – С.276-294.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2013